

Анотація

У цій статті запропоновано сучасне прочитання окремих поетичних текстів одного з представників покоління “пізніх” шістдесятників Валерія Гужви, чия поетична творчість завжди вирізнялась образною чутливістю, металогічною витонченістю, концептуальною відкритістю, філософською виваженістю, котра нині набула якісно інших ознак, володіючи, окрім іншого, ще й певною психологічною вибуховістю, поетичною кумулятивністю, образною зосередженістю, що наближує цю оригінальну лірику разом з її несподіваними пошуками на змістовому рівні до вершинних зразків новітньої української літератури.

Ключові слова: металогія, кумулятивність, концептуальна схема, “тиха” лірика.

Аннотация

В этой статье предложено современное прочтение отдельных поэтических текстов одного из представителей поколения поздних шестидесятников Валерия Гужвы, чье поэтическое творчество всегда отличалось образной чувствительностью, металогическим изяществом, концептуальной открытостью, философской взвешенностью, которая ныне приобрела качественно другие оттенки, обладая, кроме прочего, еще и определенной психологической взрывчатостью, поэтической кумулятивностью, образной сосредоточенностью, что приближает эту оригинальную лирику вместе с ее неожиданными поисками на содержательном уровне к вершинным образцам новейшей украинской литературы.

Ключевые слова: металоги́я, кумулятивность, концептуальная схема, “тихая” лирика.

Summary

This article proposes to read some contemporary poetry texts one of the representatives of the “late” sixties generation prominent poet Valery Guzhva, whose artistic work is always distinguished poetic imagery sensitivity, metalogical sophistication, conceptual openness, philosophical prudence, which now entered a qualitatively other features, owning, among other things, and even some psychological explosiveness, cumulative poetic, figurative focus, brings to this original lyrics together with its non-standard search for meaningful level to the top of the latest examples of modern Ukrainian literature.

Keywords: metalogy, cumulatively, the conceptual scheme, “tykha” lyrics.

УДК 821.161.2:82

Ткаченко Д.А.,

аспірант,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ВАСИЛЬ СИМОНЕНКО: РУХ ТЕКСТУ І СТИЛЮ

Хоча творчість поета досить відома і хрестоматійна, його тексти і за життя, і посмертно зазнавали різноманітних спотворень та перекручень, багато з яких не виправлено й досі. Попри чималу симоненкіану, немає цілісної роботи, присвяченої рухові тексту під кутом зору еволюції стилю, зокрема і в силовому полі дихотомії місто / село.

Виходимо насамперед із філологічного розуміння текстології, оскільки вона далеко не вичерпала своїх можливостей, і водночас маємо узгодити її з новітньо-семіологічним поняттям, а саме: не відкидаючи опозиції текст-читання / текст-письмо (Р. Барт, Ю. Крістева), ідентифікуємо першу частину цієї дихотомії з

традиційним розумінням твору. На наш погляд, це допоможе уникати плутанини в тих випадках, коли “текст” означає буквально все, тоді як є і жанрові, й стильові та інші диференціації. Отже, стверджуючи вітчизняне поняття *вір* як завершений автором текст, не заперечуємо й діалектику розгортання тексту-письма як інтерпретаційної множинності. Означуємо цю дихотомію як *вір/текст*. Досліджуючи рух тексту від початкових стадій до завершеного твору, можемо говорити про його динаміку.

Тут розглянемо переважно маловідомі та невідомі твори В. Симоненка періоду навчання в Київському університеті (1952–1957) та пізніші. Досі на них менше звертали увагу, проте це той випадок, коли маргінальні явища увиразнюють центральні. Тут і спроби рівня початківства, і дивовижні спалахи-сплави майстерності та прозріння. Ці вірші істотно доповнюють образ автора – романтичного, часом аж сентиментального і водночас іронічного, з раптовим пробиванням на тяжкий і зболений реалізм.

Блокноти й зошити, що зберігаються у фонді № 152 відділу рукописів Інституту літератури ім. Т. Шевченка НАН України¹, дають чимало доказів активної праці над шліфуванням стилю, згадок про митців, творчість яких править за взірць. Так, зошит під № 15 містить низку перекладів з О. Блока, не викінчених, із паралельними варіантами [див.: 2]. І в оригінальній поезії цього періоду віддано данину блоківським мотивам. У записнику під № 7 є два вірші з майже однаковою назвою – “Наречений” та “Наречена”. Заголовок першого подано в лапках, що підкреслюють символічний сенс назви, як і загалом певну містичну суїцидність накликуваної “нареченої”. Написано його 24.X.1955 р., а ще в 8 січня того ж року, на своє двадцятиліття, юнак пророкував, “...Що в тридцять смерті в очі подивлюсь” (не дожив два роки). На початку літа з'явилася й посвята Шевченкові: “*Ти пас ягнята за селом,/ А я тепер пасу корови./ Ти був великим пастухом,/ А я... лиш лобурем здоровим!*”. Попри самоіронію, відчувається не те що ідеалізація “великого пастуха”, а начебто жартівливе приміряння до нього. Тієї ж осені, за три дні по “Наречений”, з'явиться інвектива “Толока”: “*Біля керма – запроданці, кастрати/ Дрижать од страху в немочі сліпії.../ Коли б оту толоку розорати,/ Шевченко міг би вирости на ній!*”.

Не скромність і скептична самооцінка, як часом і досі вважають [див.: 6, 4–5; 5, 6; 3, 400], заважали В. Симоненкові вже на старших курсах видати першу збірку. Такі вірші, як “Толока”, “Можна”, “Поет”, “Ти йшла з села дорогою гнилою...”, опубліковані через три десятиліття, засвідчують, що їх навряд чи надрукували б навіть за “хрущовської відлиги”. “...Бо за ваші дешеві лаври / Не продав я совість і честь” (“Відповідь М. Сому”). “Я не забув мужицькі очі хмурі / Обличчя матерів налякані, тривожні,/ Коли писали ви, продажні шкури,/ Про їх життя, щасливе і заможне” (“47-й рік”, фрагмент поеми “Голодна симфонія”, яку в цензурному варіанті було названо “Симфонія прощання”).

Ці твори цілісніші, сильніші від переважної більшості текстів, уміщених у першій та другій збірках поета, де вже з'явилися компромісні вставки. Звичайно,

¹ Далі посилання на цей фонд у тексті подаються скорочено, із зазначенням одиниці зберігання та сторінки.

були й ліричні вірші про кохання, дружбу, зустрічі з земляками; звертання до матері, дівчини, рідної землі, зблиски щирості й захвату щасливими хвилинами. І з технічного погляду чимало віршів досить вправних. З них, справді, можна було б укласти збірку, як-от в одному з блокнотів: В. Симоненко. *Для себе*. Київ, 1954. Осінь (Ф.152. – № 6). Початок третього курсу. І ніби не для друку. Замість “паровозиків” блокнот відкривається варіаціями “На мотив “Ніч яка, господи, місячно, зоряно...”” (близько до оригіналу М. Старицького, а не так, як атеїзували редактори пісенного репертуару – “Ніч яка місячна, зоряна, ясна”, внаслідок чого пропала рима зі “зморена”); далі епіграми, і лише після цього – риторичні запевнення: “Моя любов”, “Про поезію”, “Ні, я не буду поетом таким...”. За всієї декларативності, вони оплачені життям.

Тут витoki більшості мотивів Симоненка: кохання, побратимство, осуд відступництва; мати і Вітчизна, туга за рідним краєм, спілкуванням із природою; наврочення власної долі, заклинання на стійкість: “Ні, я, коли владу в обійми смерті,/ Не заволаю слізю: “Зупини!””. Таких передчуттів чимало не тільки в блокноті “Для себе”, а загалом у віршах періоду змужніння: “Страшно! Мені минуло // лиш вісімнадцять літ...” (11.III.1953), “Думи невеселі, як осінні хмари...” (між 6 і 11.I.1954), “От знову ніч, і місто знов дримає...” (23.II.1956).

Останній із названих віршів варто розглянути докладніше в контексті інших творів та дихотомії місто/село. У період навчання в університеті через багато віршів струмує туга за материзною. Це можна ілюструвати навіть назвами та першими рядками: “Біля клубу лине в небо пісня...”, “Аж з-за гаю / набігає / тихий вітровий...”, “Тихо над полями...”, “Попрощаємся, земле кохана...”, “Луг дихне в обличчя прохолоду...”, “Яром та долиною / Я ходив з дівчиною”, “Гей, мовчать діброви / На краю села...”, “Розтягну я ввечері гармонію...” та ін. Ось короткий вірш 1954 року (Ф. 152. – № 6. – С. 45): “А в долині чебреці / Ох і пахнуть здорово!! / Поміж ними цвіркачі / Цілий день і уночі / Будять спокій хорами... / У долині чебреці / Ох і пахнуть здорово!”.

Місто входить у Симоненкову поезію поволі й неохоче. І не вельми надихає, принаймні викликає суперечливі настрої. Так, протягом одного дня, 23.II.1956 р., з'являються чотири разючо контрастні вірші (Ф. 152. – № 13). Перший – “Я вже списався, не створив нічого...” – в рукописі не закінчено. Другий – “От знову ніч і місто знов дримає...” – сонет, у якому місто постає упирем, що його треба перемагати. Третій – “Все ще мос – поперед...” – самопідбадьорення, вихід із депресії. І, нарешті, четвертий, виконаний у танцювальному хорей, що переходить у пєон третій і навпаки, а “перестуки кастаньєт” – ніби з іншої, не симоненківської “опери” (чи не “Кармен”?), але так уриваються в його художній світ і міські та навіть еротичні мотиви:

*Чи про славу, чи неславу, чи про сором і біду
Ти співаєш так ласкаво – я втопаю у чаду.
І тремтять на білім фоні оречевлені пісні –
Пальці розово-червоні, груди стомлено-тісні.*

*І принадними мазками тануть лінії лиця.
Брови вигнуті разками, ніби тїнь від каганця.
Граціозно і пластично проплива твій силует –
Видно, в серці будуть вічно перестуки
кастаньєт.*

А через місяць з'являється оксиморонний образ – “Міська русалка” (1.IV.1956, Ворошиловград). Трохи згодом (24.IV) – “*Ти байдужа, як мертве місто...*”; 19.X – “Брама” з її прозрінням щодо репресій, перейменована при публікації на “Браму замку Стюардів”, а не пізніше 15.II.1958 (лист поета до А. Махині де наведено вірш), – “*О, ці міста, мов електричні скати...*”:

<i>О, ці жінки, розкішні і вродливі,</i>	<i>О вулиці в шаленій непокорі,</i>
<i>Очей опущених прихований екстаз,</i>	<i>Будинків нескінченний карнавал!</i>
<i>Рожеві губи, вогкі і примхливі –</i>	<i>Куди пливу я в цім безумнім морі?</i>
<i>Я вас любив і проклинав не раз!</i>	<i>Куди несе мене стихії шал?</i>

Як спротив спокусам, що їх несе “міський текст”, можна прочитувати вірші “*Я тут один, мов у чужому краї...*” (11.IX.1957), “Мій родовід” (23.II.1960), “Чари ночі” (1.X.1960, Біївці). В останньому сонетоїді з назвою, запозиченою в Олександра Олеся, за наполяганням цензури редактор викинув третій катрен, очевидно, через “антирадянський” зміст. А він і досі не втрачає загальнолюдської актуальності:

*Там заплітає життя тенета,
Там люди б'ються з останніх сил,
Там так знадливо звучать монети
І рве легені отруйний пил.*

Після поновлення цього катрена стане вмотивованим і завершальний синтез:

*Там гинуть вчені, митці, поети,
Але... й виходять вони звідтіль.*

“*Дотліває холод мій у ватрі...*” (15.X.1961) – ностальгійний спогад примирює ліричного героя з містом: “*Ми ішли через блакитне місто, / Мовчки зупинились на мосту. / Ти була така прозора й чиста, / Я не смів порушить чистоту*”. Примирює сяйво кохання, бодай і чужого (“Закохана”, 6.I.1961): “*Ось на тому й ущухла злива, / Розійшлися з під'їзду всі. / Ти брела по струмках, щаслива / В загадковій своїй красі*”. І вже зовсім викликає захват, що вихлюпується у справжній гімн українському місту, – “Український лев” (літо 1962 р., поїздка до Львова). Аж у 90-ті його поклав на музику В. Морозов.

Певна річ, надалі ідилії з міським текстом не вийшло. “*Гранітні обеліски, як медузи, / Повзли, повзли і вибилися з сил – / На цвинтарі розстріляних ілюзій / Уже немає місця для могил*”, – так починається друкований варіант вірша, написаного 23.XII.1961 р. і вміщеного у збірці “Земне тяжіння” під назвою “Пророцтво 17-го року”. Цензурної назви не знято й досі, хоч, за свідченням Л. Танюка, безпосереднім поштовхом до появи вірша стало потрясіння від биківнянської трагедії. Перші рядки звучали так: “*Ми топчемо і ворогів, і друзів, / О бідні йорики! Всі на один копил...*”. У наступних виданнях варто навести ці рядки бодай як один із варіантів тексту.

Віршознавці констатують традиційність метрики та строфіки Симоненка. І. Кошелівець навіть стверджував, що в нього не зустрінемо верлібру [4 (2), 20]. І в першій збірці його справді не було. Наведений на с. 30 передмови І. Кошелівця фрагмент неримованого вірша “*Я тікаю від себе, від муки і втому, / Від крикливих окатих міст...*” є переходовим від паузника до тонічного та верлібру. Повністю його цитує В. Симоненко в листі до І. Світличного від 18.VI.1963 р. Зовсім “звільняється”

від ритму й ритму поет хіба що в записниках: “Очі – вікна / моєї душі / У душі моїй / світло, / Дивись мені / в очі” (Ф. 152. – № 10. – С. 10). Та й то це була тільки “заготовка”, з якої згодом постав силабо-тонічний вірш, щоправда, з розбивкою на такторядки: “Облягли нас тумани./ У їхньому клоччі / піднімаються сумніви,/ мов комиші./ Ти не бійся дивитись / в мої розтривожені очі,/ очі – / вікна моєї душі” (“У душі моїй...”).

Ще в давньоіндійських поетиках зафіксовано стильову опозицію дгвані/зітра (натяк/ясність). І якщо підходити до стильової еволюції В. Симоненка з погляду цієї опозиції, то можна констатувати рух від першого полюса до другого, від фольклорної та шевченківської традиції через поглиблення асоціативного поля до його інтенсивного розширення.

Якщо ж підходити до руху тексту і стилю В. Симоненка з погляду структурно-семіотичної перспективи, зокрема відштовхуючись від схеми еволюції стильових систем лірики, запропонованої О. Астаф'євим [1, 308–312] (а він спирався на модель літературного процесу, подану В. Державиним, і типологію текстів та позатекстових зв'язків, розроблену Ю. Лотманом), то спостерігаємо рух від референтності або ж іконічності (адресно-комунікативної) – “текст як світ” – до немімесисності (з обмеженою референтністю) – “світ як текст”.

На цій основі, виходячи із сучасного розуміння художньої комунікації, можна прогнозувати подальший рух Симоненкового мегатексту та його найрізноманітніших герменевтичних прочитань.

Література

1. Астаф'єв О. Образ і знак : українська емігрантська поезія у структурно-семіотичній перспективі / О. Астаф'єв. – К. : Наук. думка, 2000. – 268 с.
2. Гнатюк М. Із творчої спадщини Василя Симоненка : переклад українською мовою Олександра Блока і щоденникові записи / М. Гнатюк // ЗНТШ. – Т. ССХХІV : праці філол. секції. – Львів, 1992. – С. 373–381.
3. Жулинський М. Василь Симоненко // Жулинський М. Із забуття в безсмертя / М. Жулинський. – К. : Дніпро, 1990. – С. 397–415.
4. Кошелівець І. У хороший Шевченків слід ступаючи... // Симоненко В. Берег чекань. – 2-е, доп. вид. ; вибір і комент. І. Кошелівця / І. Кошелівець. – Мюнхен : Сучасність, 1973. – С. 7–59 (1) ; Коментарі // Там само. – С. 295–306 (2).
5. Олійник Б. Не вернувся з плавання / Б. Олійник // Симоненко В. Поезії. – К. : Молодь, 1966. – С. 5–10.
6. Сом М. Слово про Василя Симоненка / М. Сом // Симоненко В. Земне тяжіння : поезії. – К. : Молодь, 1964. – С. 3–6.

Анотація

Тексти В. Симоненка зазнавали різноманітних переключень, багато з яких не виправлено й досі. У статті розглянуто переважно маловідомі та невідомі твори поета під кутом зору еволюції стилю, зокрема і в силовому полі дихотомії місто / село.

Ключові слова: дихотомія місто / село, текст, стиль, еволюція, художня майстерність.

Аннотація

Тексты В. Симоненко претерпевали разнообразные искажения, многие из которых не исправлены до сих пор. В статье рассмотрены преимущественно малоизвестные и неизвестные произведения поэта с точки зрения эволюции стиля, в частности и в силовом поле дихотомии город / село.

Ключевые слова: дихотомия город / село, текст, стиль, эволюция, художественное мастерство.

Summary

The texts V. Simonenko suffered varied distortion, many from which are not corrected hitherto. In article are considered mainly little-known and an unknown making the poet with standpoint of the evolutions stiletto, in particular to dichotomies city/village.

Keywords: dichotomy city/village, text, style, evolution, artistic skill.

УДК 821.161.1–31

Регуш Ю.С.,
аспірантка,

Бердянський державний педагогічний університет

РОМАНТИЧНИЙ ПЕЙЗАЖ У ТВОРАХ ЯКОВА ЩОГОЛЕВА

Аналізуючи життєвий та творчий шлях Якова Івановича Щоголева, визначаючи його місце в літературному процесі XIX ст., науковці досліджували різні грані й аспекти творчості митця: П. Куліш “Первоцвіт Щоголева і Кузьменка (Слово от іздателя)” [6], С. Єфремов “Яків Щоголів” [2], М. Сумцов “Щоголев (Яков Іванович)” [13], М. Зеров “Непривітний співець (Я.Щоголів)” [3], А. Каспрук “Яків Щоголів. Нарис життя і творчості” [5], А. Погрібний “Яків Щоголів. Нарис життя і творчості” [11], М.П. Бондар “Яків Щоголів” [1], О.А. Лапко “Художня функція образу природи в поезії Якова Щоголева” [8], О.А. Лапко “Релігієсофське осмислення буття людини в поезії Якова Щоголева” [7] та інші. Усі дослідники наголошували на своєрідності та неповторності поезії Якова Щоголева, надаючи їй великого значення у формуванні української літератури XIX століття.

При різноманітності наукових розвідок у літературознавстві ще існує низка питань щодо творчості Якова Щоголева, які залишаються не до кінця висвітленими. Так, важливим для розуміння особливості творчої манери письменника є питання провідних мотивів його поезії. До основних мотивів творчості Якова Щоголева належить тема природи, яка проходить крізь увесь поетичний доробок митця, а сам поет постає майстром пейзажної лірики. У зв'язку з цим **метою** нашої студії є дослідження особливостей романтичного пейзажу у творчому доробку Якова Щоголева.

Як суспільно-історичне явище український романтизм, маючи спільні тенденції із європейським романтизмом, великою мірою був зумовлений своєрідними умовами суспільно-політичного й культурного життя України кінця XVIII – початку XIX ст. Інтерес до народної поезії, до минулого своєї країни, висока оцінка недооцінених сторінок історії, інтерес до внутрішнього світу особистості, любов до природи – це ті основні